

Nasilje među djecom predškolske dobi

Kosec, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:479011>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

KATARINA KOSEC

ZAVRŠNI RAD

**NASILJE MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE
DOBI**

Zagreb, studeni 2018.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)**

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Katarina Kosec

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: NASILJE MEĐU DJECOM
PREDŠKOLSKE DOBI**

MENTOR: prof. dr. sc. Siniša Opić

Zagreb, studeni 2018.

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
SUMMARY	3
1. UVOD	4
2. NASILJE MEĐU DJECOM	6
2.1. Neki oblici agresivnih ponašanja djece predškolske dobi	7
3. STRATEGIJE SOCIO - EKOLOŠKOG PRISTUPA NASILJA MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	9
3.1. Mikrosustav	9
3.2. Mezosustav	11
3.3. Egzosustav	13
3.4. Makrosustav	13
4. ISTRAŽIVANJA NASILJA MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	16
5. OBILJEŽJA I POSLJEDICE NASILNOG PONAŠANJA MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	19
6. PREVENTIVNE METODE SPRJEČAVANJA NASILNOG PONAŠANJA MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	22
7. PARTNERSTVO S RODITELJIMA	24
8. ULOGA ODGOJITELJA U PREVENCIJI NASILJA	27
9. ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	31
IZJAVA O SAMOSTALNOSTI RADA	37

SAŽETAK

Tema kojom ću se baviti u svojem završnom radu je „Nasilje među djecom predškolske dobi“.

Nasilje među djecom prema Olweusu (1998) je kada se dijete nad kojim je vršeno nasilje ne može braniti od uzastopnog i namjernog uznemiravanja drugog djeteta, napadanja i ozljeđivanja. Neki od čimbenika nasilja među vršnjacima su namjera da se nanese emocionalna, fizička ili socijalna šteta, da se ozlijedi ili povrijedi drugo dijete, događa se barem jednom tjedno, nije izazvano od strane žrtve te postoji prijetnja daljnjim nasiljem (Bilić i sur., 2012).

Govorit će se o nekim oblicima agresivnog ponašanja iskazanim kod djece predškolske dobi. Također će se razmotriti na koji način obitelj, susjedstvo i mediji oblikuju djetetovo ponašanje i pobrojat će se karakteristike i posljedice nasilnog ponašanja kod djece predškolske dobi. U životu svakog djeteta odgojitelj igra važnu ulogu te će sukladno tome, u radu biti objašnjeno na koje se načine, u neposrednom radu s djecom, nasilje može spriječiti, te kojim se metodama prevencije u svakodnevnom životu može pribjeći, da bi se nasilje izbjeglo.

Ključne riječi: *nasilje, oblici nasilja, djeca, uloga odgojitelja, zaštita djece*

SUMMARY

The theme of my final work will be „Violence among preschool children“.

Violence among children according to Olweus (1998) is when the child who has been subjected to violence can not defend from consecutive and deliberate harassment of another child, assault and injury. Some of the factors of violence among peers are intent on causing emotional, physical and social damage, to injure or hurt another child, occurring at least on a week, not caused by the victim and there is a threat of further violence (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012).

There will be talk about some of the forms of aggressive behavior reported in preschool children. It will also consider how family, neighborhood and media shape the child's behavior and the features and consequences of violent behavior in preschool children will be analyzed. In the life of each child, the educator plays an important role and according to that the paper will explain ways how in direct work with children, can violence be prevented, and by which methods of prevention in everyday life, we can resort to, to avoid violence.

Key words: *violence, forms of violence, children, the role of the preschool teacher, protection of children*

1. UVOD

Osim u obiteljima, medijima i u odgojno - obrazovnim ustanovama sve se više susrećemo s teškim oblicima agresivnog ponašanja te nasilja među djecom.

Nasilje među djecom se javlja kada jedno dijete ili skupina njih, namjerno i višekratno uznemiruju, napadaju ili nanose fizičku bol drugom djetetu. Nasilje se kod djece manifestira u obliku tjelesnih ozljeda, prijetnji, ruganja, zadirkivanja, isključivanja iz društva, ogovaranja, krađe igračaka i ostalih stvari (Olweus, 1998).

Većina se ljudi u nekom trenutku svojeg života susrela s barem jednim oblikom nasilja među djecom. U odnosu na neka prošla vremena kada se vjerovalo da je nasilje normalan dio odrastanja te da pomaže djeci da ojačaju danas postoje dokazi i istraživanja da nasilje među djecom te bilo koji oblik nasilja može imati štetne posljedice za djetetov razvoj. Nepoželjno ponašanje te svi oblici nasilja ostavljaju kratkoročne i dugoročne posljedice za djetetov emocionalni razvoj, tjelesni razvoj, kognitivni razvoj i socijalno funkcioniranje. Koliko je lako uočiti neželjeno i nepoželjno ponašanje toliko se ono teško ispravlja da bi bilo dobro i poželjno.

Nasilje i nasilno ponašanje među djecom nisu samo problemi odgojno - obrazovnih ustanova već problemi društva u cjelini koje bi u središte pozornosti trebalo staviti vrijednosti i smjer kretanja u budućnosti.

U radu sam opisala i metode prevencije koje se koriste kako bi se suzbilo nasilno ponašanje kod djece predškolske dobi. Također sam istaknula značaj odgojiteljeve uloge u procesu suzbijanja nasilničkog ponašanja. Veliku i značajnu ulogu u odgoju i obrazovanju djece imaju odgojitelji. Obaveza odgojitelja je da usvajaju nova znanja te se kontinuirano stručno usavršavaju kako bi stekli određene vještine i znanja. Odgojitelji moraju biti osviještene, tolerantne i kompetentne osobe kako bi mogli poticati djecu i promicati njihovo znanje u usvajanju temeljnih ljudskih vrijednosti. Isto tako moraju adekvatno reagirati te prepoznati znakove netolerancije i nasilja.

Partnerstvo odgojitelja s roditeljima kao i sa stručnim osobljem vrtića važno je kako bi se djeca uspješno zaštitila. Odgojitelji surađujući s roditeljima, dobivaju potrebne informacije o djeci, ali i obrnuto te na takav način mogu pronaći zajedničko rješenje za problem i spriječiti ga. Suradnjom roditelja i odgojitelja djetetu se može omogućiti kvalitetan program učenja u dječjem vrtiću, ali i u obiteljskom domu.

Samo ako se sve institucije uključe i surađuju u rješavanju problema nasilja ono se može spriječiti, a djeca uspješno zaštititi.

Smanjivanje nasilja mora postati javni prioritet s ciljem povećanja ukupne dobrobiti i u najboljem interesu djece (Bilić i sur., 2012).

„Da su rad s djecom i podučavanje lagani, misle samo oni ljudi koji to nisu nikada probali“ (Phelan, Schonour, 2006.)

2. NASILJE MEĐU DJECOM

Nasilje među djecom karakterizira situacija u kojoj jedno ili više djece, namjerno i uzastopno uznemiruje, nanosi tjelesnu bol, napada drugo dijete, koje nije u mogućnosti da se obrani. Nasilje se među djecom može pojaviti kao tjelesno ozljeđivanje, namjerno odbacivanje i isključivanje, krađa imovine, ogovaranje (Olweus, 1998).

Ključni elementi koji su u osnovi nasilja među vršnjacima:

- Namjera djeteta je da ozlijedi ili nanese fizičku, emocionalnu ili socijalnu štetu te da povrijedi drugo dijete
- od strane žrtve nije provocirano
- postoji prijetnja daljnjem nasilju te se događa barem jednom (Bilić i sur., 2012).

Kao što navodi Olweus, možemo razlikovati direktno i indirektno nasilničko ponašanje:

1. Direktno (izravno) nasilničko ponašanje obuhvaća sve izravne, fizičke napade na žrtvu kao što su guranje, čupanje i udaranje, te izravne napade verbalnog tipa kao što su naređivanje, vrijeđanje, kritiziranje, ruganje, ponižavanje i zahtijevanje podređenosti.

2. Indirektno tj. neizravno nasilničko ponašanje je znatno suptilnijeg oblika pa je prema tome i teže uočljivo, a obuhvaća psihološke i socijalne oblike nasilničkog ponašanja kao što su ogovaranje i namjerno isključivanje drugog djeteta iz igre, a češće mu pribjegavaju djevojčice (Sindik i Veselinović, 2010).

Psihološki oblici nasilja pripadaju i prevladavaju neizravnim oblicima nasilničkog ponašanja. Neizravnim oblicima nasilja nazivamo svaki oblik nasilja kod kojeg se ne pojavljuje izravni „licem u lice“ kontakt nasilnika i žrtve (Björqvist, Lagerspetz i Kaukiainen, 1992, Salmivalli i sur. 2009, Sekol i Farrington, 2009, Žizak, 2009).

Pojava nasilnog, odnosno odgojno nepoželjnog oblika ponašanja otežava odgojno - obrazovni rad s djecom koja iskazuju takve oblike ponašanja, jednako kao i rad s drugom djecom u odgojnim skupinama.

Istraživanja u svijetu i kod nas pokazala su da djeca i mladi češće prijavljuju indirektno od direktnih oblika nasilnog ponašanja među vršnjacima (Björqvist, Lagerspetz i Kaukiainen, 1992; Marušić i Pavin Ivanec 2008; Rajhvajn Bulat i Ajduković, 2012)

Definiranje nasilnog ponašanja i njegovih specifičnih oblika raširenih kod djece predškolske dobi, zbog manjka relevantnih podataka, predstavlja izazov za one koji će se u budućnosti htjeti pozabaviti ovom tematikom.

2.1. Neki oblici agresivnih ponašanja djece predškolske dobi

Osim izravnog i neizravnog oblika nasilja koja se spominju u prethodnom poglavlju prema Bilić i sur. (2012), postoje još:

1. Fizičko nasilje
2. Verbalno nasilje
3. Relacijsko ili emocionalno - psihičko nasilje
4. Seksualno nasilje
5. Ekonomsko nasilje
6. Kulturalno nasilje

1. Fizičko nasilje podrazumijeva negativne postupke koje neko dijete vrši nad drugim primjenom fizičke sile nad samim djetetom. Taj oblik nasilja je ujedno i najuočljiviji oblik. Kod fizičkog oblika riječ je o udaranju rukom ili nogom, ozljeđivanju guranju, štibanju žrtva te oštećivanju žrtvine imovine.

To je najmanje sofisticiran oblik nasilja među vršnjacima. Ukoliko su počinitelji fizičkog oblika nasilja među vršnjacima stariji, njihove su metode agresivnije (Bilić i sur., 2012).

2. Verbalno nasilje najčešće prati fizičko nasilje. Nekoga se nastoji osramotiti ili povrijediti na temelju zlostavljanja riječima. Tu se najčešće radi o zadirkivanju i nazivanju pogrđnim imenima. To je najlakši i najbrži način na koji se može povrijediti žrtva jer je vrlo kratak. Dugoročno verbalno nasilje među vršnjacima može imati veće posljedice za žrtvu nego što je to ponekad slučaj s fizičkim zlostavljanjem (Bilić i sur., 2012).

3. Relacijsko ili emocionalno nasilje podrazumijeva da počinitelj nasilja ili više njih nastoje uvjeriti svoje vršnjake da isključe ili odbace žrtvu, s namjerom da se prekinu njeni socijalni odnosi.

Ono najčešće uključuje odbijanje komunikacije, izolaciju od aktivnosti grupe te širenje glasina i ogovaranje (Bilić i sur., 2012).

4. Seksualno nasilje podrazumijeva neželjeni seksualni komentar, karakterizira ga neželjeni fizički kontakt

5. Ekonomsko nasilje podrazumijeva iznuđivanje novca ili krađu imovine i novca

6. Kulturalnim nasiljem smatra se vrijeđanje na rasnoj, nacionalnoj i religijskoj razini

Bilo koja vrsta nasilja ostavit će kratkoročne i dugoročne posljedice na djetetov tjelesni, emocionalni i kognitivni razvoj, te na njegovo funkcioniranje unutar društva (Bilić i sur., 2012).

3. STRATEGIJE SOCIO - EKOLOŠKOG PRISTUPA NASILJA MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Socio - ekološki pristup ističe koliko je neophodno i bitno razmatrati razvoj djeteta u njegovom neposrednom okruženju. To je vrsta integrativno - teoretskog pristupa koji problemu viktimizacije i nasilja pristupa holistički, tako što promatra utjecaj različitih okruženja na dijete i djetetovu povratnu reakciju (Bronfenbrenner, 2005; Velki, 2012).

U ponašanju svakog pojedinca okolina ima izuzetno veliku i kompleksnu ulogu. Mišljenje i ponašanje svaki pojedinac oblikuje prema informacijama koje prima iz okoline. Okolinu u kojoj dijete odrasta mora se prilagoditi što je više moguće motivirajućom i kreativnom te da omogućuje siguran rast i razvoj.

U djetetovom okruženju postoje sustavi koji djeluju na više različitih, ali međusobno povezanih razina. To su: mikrosustav, mezosustav, egzosustav i makrosustav, te će detaljnije biti objašnjeni u nastavku.

3.1. Mikrosustav

Mikrosustav neposredno djeluje na djetetov razvoj, a obuhvaća komunikaciju djeteta i osoba s kojima je svakodnevno u kontaktu. Kako dijete odrasta ovaj sustav se mijenja (Berk, 2005).

Najvažniju ulogu u djetetovom životu ima obitelj, odnosno uža i šira obitelj. Definicija obitelji je: „Obitelj, osnovna društvena skupina, povezana srodstvom, utemeljena na braku i zajedničkom životu užega kruga srodnika, prije svega roditelja, koji vode brigu o djeci (svojoj ili posvojenoj) te ih odgajaju.“ (Hrvatska enciklopedija, 2017).

Navedena definicija prikazuje nam kako svi članovi obitelji vrše snažan utjecaj jedni na druge te posebno ako žive zajedno može se uočiti višestruka i snažna povezanost članova obitelji.

Komunikacija između odraslih i djece kao i djece međusobno značajna je za razvoj emocionalnog, tjelesnog, socijalnog i kognitivnog razvoja djece. Uloga roditelja je omogućiti djeci sudjelovanje u različitim procesima konstrukcije novih znanja, vještina, navika i značenja te interakcije. Kontinuirano učenje kroz razmjenu znanja i mišljenja te iskazivanje emocija djeci omogućuje komunikacija. Razvijanje osjećaja za pripadanjem zajednici i svijetu u kojem žive djeca ostvaruju komunikacijom (Association for Childhood Education International, 2006).

Obitelj kao cjelina je najvažniji čimbenik kod svih oblika poremećaja kod djece. U mnogim aspektima dječjeg odrastanja obitelj ima glavnu ulogu (posebna pažnja se pridaje odnosu djeteta i roditelja, međusobnom odnosu koji njeguju roditelji i kvaliteti tog odnosa, te uključenost roditelja u odgoj djeteta i stupanj razvijenosti komunikacije unutar obitelji) pa tako razina djeteta - roditelj prikazuje kako su najčešće čimbenici rizika deficitarni obiteljski odnosi.

U obiteljima u kojima pri odgoju djeteta sudjeluje samo jedan roditelj, češće se kod djece pojavljuju poremećaji u ponašanju i emocionalne teškoće. Odsustvo roditelja je značajnije, što je ranije prisutno (prije djetetovog polaska u školu). Postoji značajan broj istraživanja koja dovode u vezu impulzivno, agresivno i neprilagođeno ponašanje (tzv. „problem eksteralizacije“) i odrastanje s jednim roditeljem. Primjećen je povišen rizik neprekidne neprilagođenosti djeteta tijekom školske dobi i kasnije. Broj obitelji s jednim roditeljem kod nas je u stalnom porastu i djeca u suvremenom društvu sve češće odrastaju s jednim roditeljem. Djeca, naravno, ne mogu birati okolnosti unutar kojih će odrastati, a životni uspjeh svake odrasle osobe ovisi o kvalitetnom obiteljskom okruženju u djetinjstvu (Mrnjavac, 2014).

Za svladavanje konfliktnih situacija bitna je samokontrola, o kojoj djeca uče od roditelja. Ukoliko su djeca uspješno ovladala samokontrolom, bit će im lakše kontrolirati svoje ponašanje u odgojno - obrazovnim ustanovama (u vrtićkoj skupini) i u raznoraznim konfliktnim situacijama. U obiteljskom okruženju, djeca promatraju ponašanje druge djece i odraslih. Ukoliko su u obitelji prisutne svađe, nasilno ponašanje i konflikti, dijete takvo ponašanje primjenjuje na druge situacije i pritom smatra da je to prikladni način ponašanja (Olweus, 1994). Takvo ponašanje igra važnu ulogu u nasilnom ponašanju djece.

3.2. Mezosustav

Mezosustav obuhvaća komunikaciju na razini roditelji - odgojitelji, roditelj - vrtić, druga djeca - odgojitelji kada govorimo o nasilju među djecom (Velki, 2012).

Mezosustav obuhvaća formiranje veze između okruženja u odgojnoj ustanovi i djetetovog obiteljskog okruženja. Pojedine životne vrijednosti i vještine koje se razlikuju od onih koje dijete nauči i s kojima se susreće u vrtiću, uče se u obitelji. Pravila ponašanja u odgojnoj skupini u vrtiću mogu biti drugačija od onih koje je dijete naučilo kod kuće, pa se sad od njega očekuje da se ponaša u skladu s tim „novim“ pravilima, a njih određuje odgajatelj. Spomenuta pravila se uglavnom tiču pospremanja stvari i igračaka, samostalnog obavljanja fizioloških i higijenskih potreba... Na taj način djeca uče da različiti ljudi u njihovom životu postavljaju drukčija pravila i očekuju od njih ispunjavanje različitih zadataka. Mezosustav može imati pozitivan utjecaj na djecu predškolske dobi jer omogućuje djetetu da stvori svoju društvenu mrežu koja će mu biti izvor podrške. Negativno nabijeni emocionalni odnosi koje dijete ima s odgojiteljem, povećavaju mogućnost pojave nasilničkog ponašanja, pogotovo kod mlađe vrtićke djece (Hanish i sur., 2004).

Postoje rizični čimbenici za pojavu nasilja kod djece i oni su jedinstveni za predškolsko okruženje, a uključuju odgojiteljev nedostatak vještina za uspješno upravljanje grupom, njegove slabe sposobnosti podučavanja i neučinkovitost metoda za discipliniranje (Olweus i Limber, 2002; Sugai i Horner, 2002).

Odgojitelji bi se u svom radu s djecom u odgojno - obrazovnim ustanovama trebali ponašati na slijedeći način: ([www.zlatokosa - djecji - vrtic.hr](http://www.zlatokosa-djecji-vrtic.hr))

- omogućiti svakom djetetu da zadovolji potrebu za svakodnevnim druženjem s drugom djecom različitih uzrasta, te da nauči uvažavati strah, želje i potrebe druge djece
- učiti djecu slobodnom izražavanju svojeg nezadovoljstva drugima
- učiti zajedničkom dogovaranju pravila
- poticati nenasilnu komunikaciju među djecom
- učiti djecu vještinama nenasilnog rješavanja sukoba
- osposobiti djecu da nauče negativne posljedice nekontroliranih emocionalnih reakcija
- podučiti djecu izražavanju emocija na način da pritom ne ugrožavaju drugu djecu
- raditi na osvještavanju djeteta o važnosti prepoznavanja raznih oblika nasilja i zlostavljanja
- dati podršku djetetu pri razvijanju sigurnosti i slobode kod izražavanja nelagode
- raditi na osposobljavanju djeteta za samozaštitu i adekvatnu reakciju u potencijalno opasnim situacijama
- djelovati u svrhu jačanja djetetovog osobnog dostojanstva i odgovornosti te poštivanju dostojanstva drugih
- razvijati kod djeteta osjećaj jednakosti među ostalom djecom

Opisane metode rada odgojitelja su dobar temelj za izgradnju nenasilnog okruženja i pozitivne psihosocijalne klime za rast i razvoj djece u predškolskim ustanovama.

3.3. Egzosustav

Interakcija na relaciji vrtić - susjedstvo predstavlja šire okruženje u kojem dijete odrasta. Egzosustav neposredno, ali značajno utječe na dijete.

Na dijete mogu utjecati socijalna okruženja u kojima ono samo neposredno ne sudjeluje, to su recimo radno mjesto roditelja, lokalna vlast, šira obitelj i sl.

Na djetetov razvoj egzosustav ima neposredan utjecaj tako što oblikuje njegov pogled na okruženje u kojem se ono povremeno ili svakodnevno kreće, te utječe na razvijanje djetetovih socijalnih vještina i intelektualnih sposobnosti. Iako ne postoje dostupna istraživanja za ovaj tip sustava, a koja bi se ticala djece predškolske dobi, dosadašnja dostupna istraživanja provedena na djeci školske dobi pomažu nam da bolje sagledamo problematiku nasilničkog ponašanja kod djece predškolske dobi (Espelage i Swearer, 2004; Velki, 2012).

3.4. Makrosustav

Kultura, odnosno supkultura unutar koje dijete odrasta i razvija se, ima značajnu ulogu pri kreiranju nasilničkog ponašanja među djecom. Osim unutar obitelji, dijete odrasta i u susjedstvu i široj zajednici koja također oblikuje njegovo ponašanje.

Makrosustav je najmanje istražena razina ekološkog modela vršnjačkog nasilja. Ipak, šira zajednica, ekonomski uvjeti i kvaliteta života, kulturalne norme i uz njih vezani stavovi, imaju značajan utjecaj na razvoj djetetovog ponašanja, uključujući i ono nasilničko (Espelage i Swearer, 2004). Neka su djeca izložena nasilju unutar zajednice u kojoj žive tako što prisustvuju rizičnim i nasilnim ponašanjima kod djece i odraslih.

Oružje na dohvata ruke u svojoj ili prijateljevoj kući ili zajednici, još je jedan rizični čimbenik za razvoj nasilja među djecom (Bradshaw i sur. 2009; Ng - Mak i sur. 2004; Trentacosta i sur. 2009).

Život u nesigurnoj zajednici u kojoj je agresija prisutna u velikoj mjeri, daje djetetu priliku za učenje novih vrsta agresivnog ponašanja, te za potkrepljivanje postojećih negativnih ponašanja i potencijalno priključivanje skupini delikventnih vršnjaka (Bandura, 1986).

Kultura koja njeguje i podupire nasilje je izravno odgovorna za pojavu nasilja među djecom i unutar zajednice.

Važnu ulogu u oblikovanju djetetova ponašanja, i to još od predškolske dobi, imaju i mediji (televizijske emisije, vijesti, crtani filmovi, popularna glazba, internet). Već od prvog dana života na većinu djece počinje utjecaj medija. Djeci su danas praktično svi mediji lako dostupni jer žive i odrastaju u takvom okruženju, pa se lako naviknu na preplavljenost informacija i vrlo rano pokazuju želju za konzumiranjem takvih sadržaja. Razna su istraživanja pokazala da su djeca izložena alarmantnoj količini nasilja, zbog svakodnevnog korištenja modernim tehnologijama (Lee i Kim, 2004; Rowell Huesmann, 2007; Zur, 2010). McLuhanova tvrdnja „Medij je poruka“ veoma snažno govori o problematici medija kada su u pitanju djeca (Ilišin, 2003).

Stavove koje pojedinci imaju spram nasilja, može promijeniti stalna izloženost nasilnom ponašanju, te ih može podučiti da i sami primjenjuju takvo ponašanje. Na taj način, nasilno ponašanje postaje na neki način prihvatljivo, zbog slike koju o njemu plasiraju mediji. Ponekad se zbog toga može pojedincu učiniti da je nasilje „normalno“, opravdano, prikladno.

Pokazalo se da djeca putem medija imaju više prilika da nauče negativno, agresivno rješavanje problema i problematičnih situacija, nego što se na taj način uče mirnom rješavanju sukoba.

Kako bi se bolje razumjelo zašto su mediji štetni za njihov razvoj, postavlja se pitanje kako djeca shvaćaju medije, zašto su mediji kojima su djeca izložena štetni, a pritom se misli na utjecaj televizije na najraniju dječju dob.

Bebe i vrlo mala djeca ne mogu razumjeti sadržaje koji se prikazuju na televiziji pa stručnjaci smatraju da tako mala djeca ne bi trebala gledati televiziju.

Razlog tome je da djeca u tako ranoj dobi ne razlikuju televizijski sadržaj i slike od stvarnog svijeta. Oni sadržaj na televiziji doživljavaju kao skup zvukova, boja i slika uklopljenih u stvarnost. Djeca mogu nakon što ih mnogo puta čuju prepoznati glasove ili poznate likove te mogu ponavljati pokrete ili zvukove koje vide na televiziji.

Pojedine radnje djeca u starosti od pet godina nisu u stanju u potpunosti pratiti, a djeca u dobi od sedam godina ne mogu držati pozornost duže od trideset minuta. Neki crtići poput Ben 10, Star Wars, Power Rangers... sadrže elemente agresivnog ponašanja te djeci nameću mišljenje da najjači uvijek pobjeđuju i da je najbitnije u svemu biti prvi i najbolji.

Djeca u crtićima uživaju, ali ne razumiju što je mašta, a što realnost. Promjene ponašanja kod djece može uzrokovati vjerovanje u sadržaj kojeg vide npr. opasne životinje, strašna lica, slike čudovišta... Tijekom gledanja nasilnih scena i agresivnog ponašanja iako djeca sadržaj ne razumiju mogu to ponavljati u stvarnom životu te tako nastaje nasilje među djecom u vrtiću i van njega. Djeca su uvjereni kako je normalno i uredu rješavati problem agresijom zato što u medijima ne vide drugačije i mediji ne prenose da se nasiljem ne rješava sukob ili problem.

U crtićima i filmovima negativni likovi loše se ponašaju isto kao i pozitivni likovi samo što su pozitivni likovi nagrađeni za svoje loše postupke. Prema tome djeca su uvjereni da je agresivno i neprimjereno ponašanje uredu i dobro sve dok ga mogu opravdati. Negativne posljedice nasilja kao što su to bol, patnja žrtve, njene obitelji i prijatelja, mediji u vrlo rijetkim slučajevima prikazuju. Veća je vjerojatnost da će djecu zaštititi od nasilja, odrastanje unutar zajednice koja slavi kulturalnu raznolikost i poštuje individualne razlike (Espelage i Swearer, 2009; Khoury - Kassabri i sur. 2009).

Roditelji bi u svakom slučaju trebali biti prisutni dok djeca gledaju televiziju ili dok su izloženi bilo kojem mediju kako bi usmjeravali dijete u njegovom promišljanju doživljavanju svijeta.

4. ISTRAŽIVANJE NASILJA MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Unatoč rastućem interesu za djecu koja doživljavaju neki oblik nasilja u vrtiću, i za poteškoće djece koja se nasilno ponašaju, studije koje se bave problemom nasilja među predškolskom djecom i dalje su rijetke.

U vrijeme kada djeca idu u odgojno - obrazovne ustanove, ona mogu biti izložena nasilnom ponašanju, te je na takvim mjestima prisutno nasilje među djecom. Tu su tvrdnju pokazala i potvrdila istraživanja koja su provedena na djeci predškolske dobi. Djeca za vrijeme pohađanja odgojno - obrazovnih ustanova doživljavaju razne vrste agresivnih ponašanja od druge djece te pokazuju sklonost da se i sama agresivno ponašaju (Ladd i Burgess, 1999).

Djeca predškolske dobi percipiraju nasilje među djecom na način da razlikuju ulogu „žrtve“ tj. djeteta koje doživljava nasilna ponašanja, međutim, imaju drukčije shvaćanje pojma nasilja među djecom nego što ga imaju djeca starije dobi koja detaljnije opisuju i bolje razumiju osobitosti nasilničkog ponašanja i zlostavljanja, kao što je to strah od ponavljanja. Također starija djeca mogu razlikovati više vrsta nasilja (Vlachou, Botsoglou i Andreou, 2013).

Postoji mogućnost da je slučaj s nasiljem u predškolskom okruženju po svim karakteristikama isti kao i u školskom okruženju. Istraživanja nasilja među djecom u školi pokazala su da se nasilje najčešće odvija kad nema odraslih osoba u blizini, recimo na igralištima i hodnicima (Hawkins, Pepler i Craig, 2001).

U prošlosti su se istraživale fizičke manifestacije agresivnog ponašanja, dok se onima prikrivenima i teže zamjetnima nije pridavala važnost.

Širi aspekti agresivnog ponašanja istražuju se posljednjih dvadeset godina, pa prema tome današnja istraživanja na tu temu uključuju i izravne i prikrivene oblike nasilja, koji između ostaloga, nanose značajnu štetu međuljudskim odnosima (Đuranović, Opić, 2013).

Istraživanja koja su provedena na temu agresivnosti pokazuju da su socijalni odnosno indirektni oblici agresije svojstveni djevojčicama/ženama, dok fizičkoj agresivnosti odnosno direktnom nasilju, pribjegavaju dječaci/ muškarci (Middelton - Moz i Zawadski, 2003). Pojedini istraživači misle da djevojčice i žene češće pribjegavaju socijalnim oblicima agresije jer je takvo ponašanje učinkovitije u djevojačkim prijateljstvima, budući da su ona puno intimnija od muških, koja su mnogobrojna i vrlo često slučajna (Soenens i sur., 2008; Card i sur., 2008).

U istraživanju uzroka i posljedica zlostavljanja, četiri su bazična teorijska pristupa (Pearl, 2002, prema Buljan Flander i Kocijan Hercigonja, 2003).

1. Psihijatrijski pristup koji daje naglasak na psihijatrijske bolesti i poremećaje kod zlostavljača, koji ne mogu adekvatno zadovoljiti djetetove potrebe.

2. Socijalni pristup daje akcent na roditeljski stres koji je u interakciji s drugim nepovoljnim faktorima (nezaposlenost, problemi na radnom mjestu, smrt, zdravstveni problemi, izolacija, uzimanje sredstava ovisnosti).

3. Razvojni pristup povezuje unutarnje potrebe i vanjske podražaje, a temelji se na odnosu roditelj - dijete.

4. Ekološki pristup uključuje različite načine obiteljskog života u odnosu na okruženje, te uključuje vrijednosti, vjerovanja, ulogu roditeljstva i stavove prema roditeljstvu, povijesne karakteristike, ono što je roditelj u „psihološkom“ smislu donio u brak, u interakciji s djetetovim karakteristikama (zdravljem, temperamentom, spolom...).

Tijekom redovitih slobodnih aktivnosti koje se odvijaju vani na igralištu ili unutar odgojne skupine (u zatvorenom prostoru) promatrana su djeca predškolske dobi te su provedena naturalistička opažanja unutar kojih su primijećena nasilna ponašanja (Leff i Lakin, 2005).

Ponašanje djece promatrala su i zapisivala dva promatrača. Bilježili su kako se djeca ponašaju unutar četiri intervala:

1. Kada su imali slobodne aktivnosti
2. Za vrijeme odgojnih aktivnosti na igralištu unutar koji su svi zajednički sudjelovali i za vrijeme slobodnih aktivnosti tijekom boravka na zraku
3. Unutar odgojne skupine i zatvorenom prostoru
4. Tijekom aktivnosti koje su se odvijale u zatvorenom prostoru unutar odgojne skupine, a zahtijevale su interakciju dvoje ili više djece iz skupine.

Naturalističko se promatranje ponašanja djece (izravno opažanje neovisnog promatrača) pokazalo prikladnijim načinom prikupljanja podataka. Takva su promatranja ponašanja djece (u odnosu na rezultate koje su donijela opažanja koja su provodila djeca i odgojitelji) dala objektivnije rezultate. Svojim opaskama o epizodama dječjeg ponašanja promatrači su zabilježili i pobrojali periferne i središnje uloge djece, kao i fizički i društveni kontekst tih epizoda (Leff i Lakin, 2005).

Spomenuta istraživanja o nasilju među djecom predškolske dobi, provedena izravnim opažanjem ponašanja djece od strane neovisnog, odraslog promatrača pokazala su objektivnije rezultate izvještaja opažanja, u odnosu na opažanja koja su obavljala djeca, roditelji i odgajatelji. Međutim metoda opažanja ima i određena ograničenja. Vlachou, Botsoglou i Andreou (2013) predlažu da buduća istraživanja nasilja među djecom budu prvenstveno usmjerena na razvijanje pouzdanih metoda i tehnika kojima bi se na objektivniji način obuhvatile socijalne interakcije među djecom predškolske dobi.

Istraživanje provedeno na Sveučilištu u Illinoisu (Child Development Laboratory i Marilyn Queller Child Care Center) obuhvatilo je relacijske i fizičke oblike nasilja kod djece predškolske dobi, uključujući 129 djece u dobi između tri i pet godina (od toga je bilo promatrano 67 dječaka i 62 djevojčice) te njihove odgajatelje. Istražitelji su procjenjivali vezu između relacijskih oblika viktimizacije i agresije (kao što su isključivanje iz igre ili rođendanske proslave), rodne razlike u fizičkoj i relacijskoj viktimizaciji i odnos djece koja doživljavaju nasilničko ponašanje i socijalno psihološke prilagodbe.

Rezultati su pokazali da je 81% djece moguće klasificirati u skupinu djece koja ne iskazuju nasilno ponašanje, niti ga doživljavaju, dok je 19% djece klasificirano u skupinu koja upražnjava i doživljava nasilje. Što se tiče spolnih razlika, rezultati su pokazali da djevojčice doživljavaju nasilje znatno češće nego dječaci, dok dječaci znatno češće od djevojčica doživljavaju fizičku viktimizaciju. Rezultati procjene odnosa žrtve i socijalno psihološke prilagodbe pokazali su da su djeca koja su doživjela relacijsku viktimizaciju, kao i ona djeca koja su doživjela fizičku viktimizaciju, slabije prihvaćena od svojih vršnjaka nego djeca koja nisu bila izložena nasilju. Jednako tako, djeca koja su doživjela relacijsku viktimizaciju češće su odbijana od vršnjaka nego djeca koja nisu viktimizirana (Crick i Casas, 1999).

5. OBILJEŽJA I POSLJEDICE NASILJA MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Agresija spram vršnjaka je glavno obilježje djetetovog nasilja koje se pojavljuje kod djece predškolske dobi. Djeca nisu nasilna samo prema drugoj djeci nego i prema roditeljima, odgojiteljima i drugim osobama iz okoline. U odnosu na drugu djecu imaju pozitivan stav prema nasilju. Karakterizira ih impulzivnost i potreba za dominacijom i kontrolom te imaju vrlo malo suosjećanja prema žrtvama nasilja (Sindik, Zrnić, 2015.)

Na razvoj nasilnog ponašanja mogu utjecati djetetove osobine, kao i osobine obitelji. Jednako tako, razvoj nasilja mogu sprječavati ili poticati odgojno - obrazovne ustanove, odnosno vrtići (Miljković i Rijavec, 2002).

1. Obitelj je prvi faktor koji utječe na razvoj nasilnog ponašanja. Podloga za razvoj nasilnog ponašanja kod djece su nedovoljna briga i nadzor roditelja, nedostatak topline i pažnje te izloženost nasilnom ponašanju unutar obitelji. Kada se spominje izloženost nasilnom, odnosno agresivnom ponašanju, misli se na verbalnu i fizičku agresiju među roditeljima, te nasilno ponašanje roditelja prema djetetu. Kad roditelj fizički kažnjava dijete, on mu zapravo pokazuje da je u redu zastrašivanjem, iskazivanjem ljutnje i primjenjivanjem nasilja doći do cilja. Dijete će prema onome što je doživjelo, slične metode koristiti među svojim vršnjacima.

2. Pokazano je da su nasilnom ponašanju sklonija traumatizirana djeca, te impulzivna djeca s viškom energije koja nemaju puno strpljenja i zbog toga pribjegavaju instantnim „rješenjima“ frustrirajućih situacija. Djecu s pobrojanim individualnim osobinama okolina doživljava kao „zločeste“, pripisuje im karakteristike zločestog ponašanja te se u skladu s tim dijete počinje i ponašati.

3. Do nasilnog ponašanja među djecom u vrtiću dovodi niz čimbenika. Neki od njih su nedostatak osjećaja prihvaćenosti, međusobnog poštovanja između djece i odgojitelja i nedostatak bliskosti. Nasilnoj je djeci olakšano provođenje nasilja i zastrašivanje druge djece u skupini, ukoliko izostane reakcija stručnih suradnika i odgojitelja, a ako je nadzor u određenim dijelovima vrtića (hodnici, igralište) neadekvatan.

Ponekad nasilnoj djeci nedostaje empatije prema žrtvama, te imaju potrebu osjećati moć i kontrolu nad drugima. Nasilna se djeca često sukobljavaju s odraslim osobama, prkosna su, antisocijalna i sklona kršenju vrtićkih pravila, lako gube kontrolu i sklona su ljutnji. Razlog uznemirenosti nasilne djece mogu biti problemi kod kuće ili u vrtiću. Djeca koja vrše nasilje nad drugom djecom teško se nose s frustrirajućim situacijama, a nerijetko su u vrtiću ili obitelji i sami bili žrtve nasilja.

(<http://www.poliklinikadjeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/>).

Nasilna djeca imaju tendenciju da vide agresiju koja je navodno prema njima uperena, čak i kad ona u stvarnosti ne postoji, i takva se djeca vrlo lako uvrijede. Dijete koje je nasilno može poticati drugu djecu na takvo ponašanje, tj. može biti organizator grupe, a ne mora nužno sudjelovati u činu nasilja. Takva se djeca obično nisu uklopila u vrtić, nisu se adaptirala, ne vole ići tamo i neosjetljiva su na osjećaje drugih te nemaju samokontrolu. Nasilna djeca uvijek uspiju pronaći način kako zadirkivati, zastrašivati i uznemiriti dijete nad kojim se vrši nasilje. Nasilna djeca najčešće zadirkuju drugu djecu zbog boje kose, težine, vanjskog izgleda, obitelji, popularnosti u društvu, uložnog truda, religije (<http://www.poliklinikadjeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/>).

U odnosu na onoga tko se agresivno ponaša, dijete koje doživljava nasilje u mnogo je pogleda bespomoćno i teže se brani.

Djeca koja su izložena nasilju su usamljenija od druge djece, socijalne vještine su im slabije razvijene, imaju nisko samopoštovanje i samopouzdanje, pasivna su i nerijetko okrivljavaju sebe za novonastalu situaciju (Haug - Schnabel, 1996).

Nasilni dječaci predškolske dobi u socijalnim situacijama pridaju znatno veću važnost socijalnim ciljevima kao što su dominacija i osveta, a mnogo im je manje bitno zajedništvo s drugima (Buljan Flander, Durman Marijanović, Ćorić Špoljar, 2005).

Ostali rizični čimbenici za pojavu nasilnog ponašanja kod djece su: odsustvo pozitivnog odraslog modela, nesigurno susjedstvo, malo ili gotovo nimalo vremena provedenog uz odrasle osobe i negativan utjecaj druge djece (Sesar, 2010).

Kod male djece i predškolske djece znakovi nasilnog ponašanja mogu biti:

- česti, bez razloga ispadi agresivnosti
- djeca su energična, neustrašiva i impulzivna
- uživaju gledajući nasilje i nasilne teme na televiziji
- stalno odbijaju poslušnost prema odraslima i ne poštuju pravila
- nitko (članovi obitelji i roditelji...) ih ne može smiriti kada imaju napadaj bijesa koji traje dulje od 15 min pa im se na kraju „popusti“;

(<http://www.poliklinikadjeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/>).

Roditelji čija djeca iskazuju spomenute znakove trebali bi potražiti stručnu pomoć. Stručna će ih osoba ponajprije savjetovati, zatim im pomoći u shvaćanju ponašanja njihove djece, kao i u rješavanju nasilnog ponašanja.

(<http://www.poliklinikadjeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/>).

6. PREVENTIVNE METODE SPRJEČAVANJA NASILNOG PONAŠANJA MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Prevenција se tiče pokušaja sprečavanja problema, dakle ona podrazumijeva djelovanje prije nego što se problem uopće pojavi. Prevenција se bavi nečime što još zapravo ne postoji.

Predškolska ustanova je mjesto učenja životnih i socijalnih vještina, a ne samo mjesto gdje se igra, uči i prenosi znanje. Odgojno - obrazovne ustanove trebale bi surađivati s ostalim institucijama kao i s roditeljima te se suočiti s problemom nasilja kako bi se isto iskorijenilo. Kada se radi o nasilju od velike je važnosti da se u odgojno - obrazovnim ustanovama trajno provodi grupni i individualni rad s djecom, identificiraju problemi, važno je trajno educirati osoblje cijele ustanove kao i roditelje kako bi znali adekvatno i na vrijeme reagirati te trajno razvijati zaštitne čimbenike. Da bi se ovakav program mogao provesti nužno je u tim uključiti djecu, roditelje te sve odgojitelje. Da bi program mogao biti uspješan, zadaće tima su: izrađivanje programa prevencije i strategija, ali isto tako i prezentiranje plana, isticati probleme koji su posebni te evaluacija aktivnosti, pratiti provedbe te na vrijeme prepoznati potrebe odgojno - obrazovne ustanove. Međusobnoj povezanosti djece može pridonijeti njihova uključenost u preventivne programe (Bilić i sur., 2012).

Što dijete više uči brinuti o drugima, pomagati im, tješiti ih, to je manja šansa da bude agresivno i neviđavno. Djeca mogu naučiti ispoljavati svoju agresivnost na prihvatljiv način, tako da na nenasilan način rješavaju svoje sukobe. To se postiže razgovorom, dogovorom i brigom o sebi i drugima. Dijete se osjeća sigurnim kada je njegov život organiziran na stabilan i predvidljiv način. Također je za djetetov osjećaj sigurnosti presudno postavljanje granica i pravila prihvatljivog ponašanja. Djetetu je potreban primjer i poduka za prosocijalno ponašanje, kako bi prepoznalo osjećaje druge djece i uživjelo se u njih, kako bi naučilo da dijeli s drugima, dobrovoljno pomaže i bude velikodušno. Učenje empatiji povećava sposobnost djece da se užive u osjećaje drugih ljudi da „uđu u njihove cipele“. Iako ciljevi predškolskog odgoja koji se nastoje ostvariti u predškolskim institucijama obuhvaćaju i usmjereni su na razvoj svih razvojnih područja, dosadašnje spoznaje upućuju na prilično slabašnu zastupljenost socio - emocionalnog područja (Bašić i sur., 1998).

U odgojno - obrazovnim ustanovama postoje 3 vrste prevencije, a to su: primarna, sekundarna i tercijarna prevencija.

Primarna prevencija u odgojno obrazovnim ustanovama odnosi se na mogućnost sprječavanja nasilja u tim institucijama ali i izvan njih te podizanje svijesti djece, odgojitelja i roditelja. **Sekundarna prevencija** odnosi se na rizične skupine, tj. pomoć djeci koja pokazuju vrlo agresivna i nasilna ponašanja, dok se **tercijarne prevencije** odnose na probleme u ponašanju koji su najintenzivniji te im je potrebna individualna pomoć kako bi promijenili svoje ponašanje na bolje (Bilić i sur., 2012).

Istraživanja su pokazala da je program prevencije nasilja u školama učinkovit, ali bilo bi bolje kad bi se s takvim programima prevencije krenulo već od vrtića jer bi se na taj način djeca lakše prilagodila životu u drugim socijalnim sredinama, životu i školi (Samples, 2004).

Metode i tehnike koje se koriste u svrhu prevencije nasilja među djecom u predškolskim ustanovama redovito su prilagođene dobi djece, a obuhvaćaju: korištenje lutaka, igranje uloga (posebno korisno za rješavanje konfliktnih situacija), pričanje priča, promatranje slika i primjena tehnike crteža, uvježbavanje prihvatljivog ponašanja,

savjeti o tome kako bi se u nekim situacijama nasilja trebalo postaviti i verbalne instrukcije (Zloković, 2004).

Uvođenjem preventivnog programa za djecu predškolske dobi, nasilje se može smanjiti za 20 - 30%, a zlostavljanje se može smanjiti za 17 - 20% (Cavaleri i sur. 2011). Da bi se postigla promjena na bolje, što se tiče negativnog ponašanja kod djece, nisu dovoljni samo dobro osmišljeni programi prevencije. Također je problem što nerijetko odgojno - obrazovne ustanove za provedbu pojedinog programa prevencije ne mogu odvojiti dovoljno vremena i resursa (Vlachou i sur. 2011).

Cilj je maknuti nasilje iz vrtića, škola i ulice, spriječiti ponavljanje nasilja, iskorijeniti nasilje te smanjiti negativne posljedice bez obzira na to o kojoj je vrsti prevencije riječ.

7. PARTNERSTVO S RODITELJIMA

U dječjem vrtiću roditelji djece zauzimaju posebno važno mjesto. Roditelji su nezaobilazni partneri stvaranja cjelovitih razumijevanja i znanja odraslih o djeci. U ostvarenju cjelokupnog vrtićkog življenja roditelji su glavni saveznici odgojitelja te ravnopravni sudionici odgoja i obrazovanja djece (Slunjski, 2008).

Rad s roditeljima uključuje sve oblike kontakta - sve od neformalnih druženja do zajednički planiranih aktivnosti roditelja i odgojitelja. To bi trebao biti proces međusobnog informiranja, učenja, dogovaranja i druženja u svrhu dijeljenja odgovornosti za dječji razvoj. Cilj je da se u odgojno - obrazovnim ustanovama postigne dobra suradnja roditelja, odgojitelja i stručnog tima te da se na taj način ostvari kontinuitet i svakom djetetu omogući kvalitetan razvoj unutar sredine koja će mariti za njegove specifičnosti, a dijete će se pritom osjećati sretno, voljeno, prihvaćeno i sigurno te će ta okolina poticajno djelovati na razvoj svih djetetovih potencijala (Ljubetić, 2011).

Komunicirajući s roditeljima i uključujući ih u program i kurikulum može im se uvelike pomoći da budu manje zabrinuti oko djetetova funkcioniranja u sustavu odgoja te upravo takvim načinom rada s roditeljima ujedno se može razviti i partnerstvo s njima koje će koristiti ne samo roditeljima, već i odgojiteljima i djeci (Kosić, 2009).

Dječji vrtić svakim svojim postupkom treba roditeljima slati poruku prihvaćanja, uvažavanja i dobrodošlice. Roditelji su u vrtiću uvijek dobrodošli, u koje god doba dana ili godine, koliko god njihovo dijete bilo staro, čime god se oni profesionalno bavili ili bilo što slično. Mogu promatrati djecu u aktivnostima i druženju s drugom djecom, sami se s djecom družiti i upoznati njihove prijatelje, razgledati njihove igračke, razgovarati s njihovim odgajateljima i drugim roditeljima. Dojam djece da njihovi roditelji u vrtić nisu dobrodošli i da njihova prisutnost u njemu nije poželjna može nanijeti neprocjenjivu štetu ne samo prilagodbi djece na vrtić, nego i kvaliteti njihova cjelokupnog življenja i odrastanja u njemu (Slunjski, 2008).

Kod djece koja su sklona agresivnom ponašanju, suradnja roditelja i odgojitelja najčešće će sadržavati elemente savjetovanja. Tijekom tog će procesa odgojitelj pomagati roditelju da bolje shvati djetetov razvoj, njegove reakcije i ponašanje te će oni zajedno pokušati djelovati na djetetove i roditeljske reakcije, razmišljanja i osjećaje (Bouillet, 2010).

Svaki pokušaj savjetovanja bi trebao biti unaprijed isplaniran. I roditelj i savjetnik trebaju odvojiti dovoljno vremena za razgovor, i oboje trebaju koristiti jezik prihvaćanja i pokušati razumjeti unutarnju motiviranost pojedinog ponašanja. Pritom je važno da se roditelj ne osjeća kao da mu odgojitelj silom nameće svoje stavove i mišljenja, jer će tada kod roditelja stvoriti otpor i savjetovanje neće dati nikakav učinak i napredak.

Bitno je da roditelj stekne povjerenje u odgojitelja i obrnuto, jer samo tako mogu raditi za dobrobit djeteta, što je i cilj njihove suradnje.

Kvaliteti će suradnje dodatno doprinijeti cjelokupna kultura koju njeguje ustanova, profesionalna kompetencija odgojitelja i njegov odnos s djecom, te uspješnost u obavljanju primarnog odgojno - obrazovnog posla (Bouillet, 2010).

U predškolskim ustanovama odgojitelji i stručni tim morali bi u sklopu roditeljskih sastanaka održati predavanja o nasilju te štetnim posljedicama nasilja.

Često se događa da odrasli pojedine oblike nasilja ne smatraju nasiljem te ga provode kao odgojnu metodu. Kako bi komunikacija između roditelja i odgojitelja bila što bolja i da bi se njihov odnos poboljšao, potrebno je mijenjati određene navike koje mogu ugroziti međuljudske odnose. Ponašanja poput okrivljavanja, žaljenja, prigovaranja, prijatnji, potkupljivanja, kritiziranja i kažnjavanja trebalo bi suzbiti jer štete komunikaciji. Dobre navike koje unaprjeđuju međuljudske odnose i trebalo bi ih njegovati su: ohrabrivanje, vjerovanje u drugoga i zajednički cilj, podržavanje, poštovanje, prihvaćanje, pregovaranje i slušanje (Bouillet, 2010).

Raznovrsna dokumentacija također ima vrlo važnu ulogu u posredovanju procesa odgoja i učenja djece s roditeljima. Omogućuje im uvid u različite odgojno - obrazovne aktivnosti koje su se u vrtiću događale, a koje su važne za razumijevanje načina na koji dijete uči, kako izgrađuje svoje znanje i razumijevanje, kako upotrebljava pojedine materijale, kako s drugom djecom i odgojiteljima surađuje, što ga zanima i slično. Navedena dokumentacija treba roditeljima biti svakodnevno dostupna. Posebno su vrijedne situacije u kojima dijete uz pomoć dokumentacije, roditelju posreduje i prepričava aktivnosti u kojima je sudjelovalo, kakva je iskustva steklo i što su određena iskustva značila za njega. Dostupnost dokumentacije ovisi o cjelokupnoj organizaciji vrtića, a najviše o stavu odgojitelja naspram vrijednosti takvog povezivanja s roditeljima. Vrtićka druženja djece i roditelja mogu biti povezana s obilježavanjem određenih blagdana i praznika. Roditelji zajedno s djecom i odgojiteljima. Roditeljima se tako omogućuje da bolje razumiju način na koje dijete uči te mu daje mnogo različitih ideja kako se družiti i provoditi vrijeme s djetetom kod kuće (Slunjski, 2008).

Možemo zaključiti kako je za djecu, ali i za roditelje i odgojitelje vrlo važno partnerstvo i obostrana suradnja kako bi djeci pružili što bolji napredak u odgoju i obrazovanju.

8. ULOGA ODGOJITELJA U PREVENCIJI NASILJA

Nasilje među djecom u odgojno obrazovnim ustanovama pojavljuje se počevši od vrtića pa sve do srednje škole. S obzirom na sve veće probleme nasilja među djecom preventivne prosocijalne strategije uglavnom su usmjerene na učenje djece kako odgovarajućim metodama i postupcima riješiti konflikte (Zloković, 2004).

U svijetu kojem danas živimo nasilje nad djecom i među djecom prisutno je posvuda. Svaki odgajatelj radi navedenog treba znati prepoznati nasilje, treba znati kako preventivno djelovati, kao pomoći žrtvi nasilja, a da bi to sve mogao treba biti educiran o nasilju. Kako bi pravodobno reagirali na nasilje među djecom koje može spriječiti trajne posljedice nasilja odgajatelji bi trebali imati znanja o ovom području. Kako bi se smanjili negativni učinci nasilja na razvoj osobnosti važan je pravilan pristup žrtvi nasilja (<http://www.roda.hr/article/read/cap-program-pervencije-zlostavljanja-djece>).

Djeca uglavnom uče na primjerima, promatranjem drugih. Na djecu uvelike utječu stajališta roditelja, odgojitelja i drugih odraslih ljudi, jednako kao i njihovo ponašanje i vrijednosti koje njeguju. Većina djece ponekad je nasilno prema drugoj djeci i osobama te reagira agresivno. Odgojitelji bi trebali reagirati na način da pohvale djecu kada problem riješe bez nasilja te ih upozoriti o mogućim opasnostima i posljedicama nasilnog ponašanja. Pozitivno ponašanje vjerojatno će se ponoviti kada su djeca za njega nagrađena pohvalama i pažnjom. (<http://www.poliklinikadjeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/>).

Jedan od načina na koji se nasilje među djecom može spriječiti je da odgojitelj djecu nauči kako se problem može riješiti a da nije uključena agresija. Odgojitelj s djecom raspravlja o pojedinom problemu, vodi konstruktivan razgovor, pokušava im dočarati što će se dogoditi ako ga pokušaju riješiti na nasilan način, a kakve će posljedice imati nenasilno rješavanje tog istog problema. Opisan način rada će pomoći djeci da shvate kako nasilje nije produktivan način za rješavanje problema (<http://www.poliklinikadjeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/>).

Svaka se pogreška može ispraviti, a djeca trebaju osjetiti i na primjeru im se treba pokazati da je tome uistinu tako. Moguće je izbjeći ponavljanje istih sukoba iz budućnosti, a odgojitelj je taj koji treba djeci pomoći da pronađu način na koji će to postići. Vrlo je važno da u takvim situacijama odgojitelj ne osramoti i ne ponizi dijete. Problem je određeno ponašanje, a ne samo dijete, te se djeca u svakoj situaciji trebaju osjećati poštovano i voljeno (<http://www.poliklinikadjeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/>).

Metode i tehnike kojima se u predškolskim ustanovama koriste odgojitelji u svrhu prevencije nasilja trebaju biti prilagođene dobi pojedinog djeteta, a to su: korištenje lutaka, igranje uloga (što je osobito korisno u rješavanju konflikta), pričanje priča, promatranje slika i primjena tehnike crteža, uvježbavanje prihvatljivog ponašanja, konkretni savjeti kako bi se u određenim situacijama nasilja trebalo postaviti i verbalne instrukcije (Zloković, 2004).

Različite radionice i programi kojima će odgajatelj djeci u vrtiću pokazati što je ispravno, a što je neispravno ponašanje vrlo su poželjan oblik prevencije. U svojim vrtićkim skupinama odgojitelji se osim s djecom koja su nasilna susreću i s onom djecom koja to nasilje doživljavaju od druge djece. Odnos prema djeci koja se nalaze u stanju u kojem je nad njima vršeno nasilje mora u potpunosti biti prilagođeno. Djecu treba naučiti da prvenstveno ne krive sebe za ono što se događa, da se ne boje druge djece, one koja vrše nasilje nad njima te da znaju reagirati na nasilje i ponijeti se prema nasilju. Djeci od najranije dobi treba ukazati na ta područja koja su iznimno osjetljiva kako bi se znala ponijeti prema zlostavljaču i nasilju.

Ukoliko odgojitelj primijeti da je dijete žrtva nasilja ili da je dijete nasilno u vrtićkoj skupini mora reagirati na način da pomogne djetetu, ali i njegovoj obitelji te obavijestiti stručni tim.

9. ZAKLJUČAK

Nasilje među djecom prema Olweusu (1998) je kada se dijete nad kojim je vršeno nasilje ne može braniti od uzastopnog i namjernog uznemiravanja drugog djeteta, napadanja i ozljeđivanja. Kada se govori o nasilju među djecom to mogu biti tjelesne ozljede, odbacivanje, zadirkivanje, ruganje, ogovaranje i otuđenje stvari.

Neki oblici nasilja su: verbalno nasilje, fizičko, relacijsko ili emocionalno nasilje, seksualno nasilje, ekonomsko i kulturalno. Bilo koja vrsta nasilja ostavlja kratkoročne i dugoročne posljedice na djetetov tjelesni, emocionalni, kognitivni razvoj i socijalno funkcioniranje.

Dijete mora naučiti kako se pomoću društveno prihvatljivog ponašanja postiže određeni cilj, kako se kontroliraju emocije u situacijama koje u njemu bude poriv za nasilnim ponašanjem prema drugoj djeci, te da je potrebno uvažavati tuđe potrebe i mišljenja. Djeci će biti znatno lakše nositi se sa frustracijama kada uvide da je na ponašanje i osjećaje moguće utjecati.

Predškolska ustanova je mjesto učenja životnih i socijalnih vještina, a ne samo mjesto gdje se igra, uči i prenosi znanje. Odgojno - obrazovne ustanove trebale bi surađivati s ostalim institucijama kao i s roditeljima te se suočiti s problemom nasilja kako bi se isto iskorijenilo. Kada se radi o nasilju od velike je važnosti da se u odgojno -obrazovnim ustanovama trajno provodi grupni i individualni rad s djecom, identificiraju problemi, važno je trajno educirati osoblje cijele ustanove kao i roditelje kako bi znali adekvatno i na vrijeme reagirati te trajno razvijati zaštitne čimbenike.

Kod djece koja iskazuju agresivno ponašanje, suradnja roditelja i odgojitelja najčešće će uključivati neki oblik savjetovanja. Tijekom tog će procesa odgojitelj pokušati pomoći roditelju da bolje razumije djetetov razvoj, njegove reakcije i ponašanje, te će oni zajedno pokušati naći rješenje - način da djeluju na djetetove, ali i roditeljske reakcije, razmišljanja i osjećaje.

Ukoliko odgojitelj primijeti da je dijete žrtva nasilja ili da je dijete nasilno u vrtićkoj skupini mora reagirati na način da pomogne djetetu, ali i njegovoj obitelji te obavijestiti stručni tim.

Svaki odgajatelj radi nasilja koje je prisutno svuda oko nas treba znati prepoznati nasilje, znati kako preventivno djelovati, kao pomoći žrtvi nasilja a da bi to sve mogao treba biti educiran o nasilju. Kako bi pravodobno reagirali na nasilje među djecom koje može spriječiti trajne posljedice nasilja odgajatelji bi trebali imati znanja o ovom području. Da bi se smanjili negativni učinci nasilja na razvoj osobnosti vrlo je važan pravilan pristup žrtvi nasilja.

LITERATURA

1. Association for Childhood Education International (2006). ACE, *Global Guidelines Assessment. Adapted from the Global Guidelines for the Education and Care of Young Children in the 21st Century*. Dostupno na: www.acei.org/revisedaceigga.pdf
2. Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice - Hall, Inc
3. Bašić, J., Žižak, A., Koller - Trbović, N. (1998). *Integralna metoda u primjeni*. Zagreb: Alineja.
4. Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Bilić, V., Buljan - Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Zagreb: Naklada Slap.
6. Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. i Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends regarding direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 117 – 12.
7. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Bradshaw, C.P., Rodgers, C.R.R., Ghandour, L.A. & Garbarino, J. (2009). Social - cognitive mediators of the association between community violence exposure and aggressive behavior. *School Psychology*, 24 (3), 199-200.
9. Bronfenbrenner, U., (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, CA: Publications

10. Buljan - Flander, G., Kocijan - Hercigonja, D. (2003). *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge d.o.o.
11. Buljan - Flander, G., Durman Marijanović, Z., Ćorić Špoljar, R. (2005). Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbačenost u školi. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Zagreb.
12. Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., Little, T. D. (2008). Direct and Indirect Aggression During Childhood and Adolescence: A Meta - Analytic Review Differences, Intercorrelations, and Relations to Maladjustment. *Child Development*, 79(5), 1185 - 1229.
13. Cavaleri, M., Olin, S., Kim, A., Hoagwood, K., Burns, B. (2011). Family Support in Prevention Programs for Children at Risk for Emotional, Behavioral, Programs. *Clinical Child and Family Psychology Review* 14(4), 299 - 412.
14. Crick, N.R., Casas, J.F. & Ku, F. (1999). Physical and relation peer victimization in preschool. *Developmental Psychology*, 35 (376 - 385).
15. Đuranović, M., Opić, V., (2013). Mogućnost prevencije rizičnih ponašanja djece predškolske dobi. *Magistra Ladertina*, 8(1), 102 - 108.
16. Espelage, D.L. & Swearer, S. M. (eds.) (2004). *Bullying in American schools: A social - ecological perspective on prevention and intervention*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
17. Hanish, L. & Guerra, N., (2004). Aggressive victims, passive victims, and bullies: Developmental continuity or developmental change. *Quarterly - journal of Developmental Psychology* 50(1), 17 – 38.
18. Haug - Schnabel, G. (1996). *Agresivnost u dječjem vrtiću*. Zagreb: Educa.

19. Hawkins, D.L., Pepler, D.J. & Craig, W.M. (2001). Naturalistic observations of peer interventions in bullying. *Social Development*, 10, 4 – 19.
20. Hrvatska enciklopedija (2017). *Obitelj*.
Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44557>
21. Ilišin, V. (2003). „Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima“. *Medijska istraživanja*, 9(2), 9 - 34.
22. Khoury - Kassabri, M., Benbenishty, R., Avi Astor, R. & Zeira, A. (2009). The contributions of community, family and school variables to student victimization. *American Journal of Community Psychology*, 34, 187 - 204.
23. Kosić, A. (2009). Roditelji i nastavnici - partneri u unapređivanju odgojno - obrazovnog procesa u osnovnoj školi. *Život i škola*, 22, 227 – 234.
24. Ladd, G. W., & Burgess, K.B. (1999). Charting the relationship trajectories of aggressive withdrawn, and aggressive/withdrawn children during early grade school. *Child Development*, 70, 910 – 929.
25. Lee, E. & Kim, M. (2004). Exposure to media violence and bullying at school: mediating influences of anger and contact with delinquent friends. *Psychological Report*, 95(2), 659 - 672, 199 - 210.
26. Leff, S.S., & Lakin, R. (2005). Playground - based observational systems: A review and implications for practitioners and researchers. *School Psychology Review*, 34, 475 – 489.
27. Ljubetić, M. (2011). *Partnerstvo obitelji, vrtića i škole*. Zagreb: Školska knjiga.

28. Marušić , I. i Pavin Ivanec, T. (2008). Praćenje vršnjačkog nasilja u osnovnim školama: Spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja. *Ljetopis socijalnog rada* 15 (1), 5 – 19.
29. Middleton - Moz, J., Zawadski M. L. (2003). *Nasilnici su po svuda: na dječjem igralištu, u vezama, na radnom mjestu*. Zagreb: Timea.
30. Miljković, D. i Rijavec, M. (2002). *Bolje biti vjetar nego list - psihologija dječjeg samopouzdanja*. Zagreb: IEP.
31. Mrnjavac, A. (2014). Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. *Školski vjesnik*, 63(3), 433 – 452.
32. Ng - Mak, D.S., Salzinger, S., Feldman, R.S. & Stueve, C. A. (2004). Pathologic Adaptation to Community Violence Among Inner - City Youth. *American Journal of Orthopsychiatry* 74(2) 196 - 208.
33. Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171 – 1190.
34. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
35. Phelan, T.W., Schonour, S.J. (2006). *Uspjeh za odgojitelje i učitelje*. Lekenik: Ostvarenje.
36. Rajhvajn Bulat, L. i Ajduković, M. (2012). Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkog nasilja među mladima. *Psihologijske teme*, 21(1), 167 – 194.

37. Rowell Huesmann, L. (2007). The impact of electronic media violence: Scientific theory and research. *Journal of Adolescent Health*, 41, 6 – 13.
38. Salmivalli, P., Karna, A. i Poskiparta, E. (2009). Counteracting bullying in Finland: The KiVa program and its effects on different forms of beings bullied. *International Journal of Behavioral Development* 35 (5), 405 – 411.
39. Samples, F. (2004). Evaluating curriculum - based intervention programs: An examination of preschool, primary and elementary school intervention programs, In: C. E. Sanders, Phye G. D. (eds.) *Bullying: Implications for the classroom* (203 – 227). Boston: Elsevier.
40. Sekol, I. i Farrington, D. P. (2009). The nature and prevalence of bullxing among boys and girls from Croatian care institutions: A descriptive analysis of children's homes and correctional homes. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17 (2),15 – 34.
41. Sindik, J. i Veselinović, Z. (2010). Karakteristike nasilja nad djecom i između djece predškolske dobi u: *Zbornik radova sa skupa Nasilje nad djecom i među djecom*. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku.
42. Sindik, J., Zrnić, J. (2015). Nasilje djece nad članovima stručnih službi u dječjim Vrtićima. *Policija i sigurnost*, 24 (4),317-328.
43. Slunjski, E. (2008). Dječji vrtić zajednica koja uči, mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja. Zagreb: Spektar Media.
44. Soenens, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L., Duriez, B., Niemiec, C. P. (2008). The intervening Role of Relational Aggression between Psychological Control and Friendship Quality. *Social Development*, 17(3), 661 - 681.

45. Sugai, g. & Horner, R.H. (2002). The evolution of discipline practices: School - wide positive behavior supports. *Child and Family Behavior Therapy*, 24, 23 – 50.
46. Trentacosta, C. J., Hyde, L.W., shaw, D.S. & Cheong, J.W. (2009). Adolescent dispositions for antisocial behavioral in context: The roles of neighborhood dangerousness and parental knowledge. *Journal of Abnormal Psychology*, 118(3), 564 – 575.
47. Velki, T. (2012). Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom. *Psihologijske teme*, 21(1), 9-6.
48. Vlachou, M., Botsoglou, K. & Andreou, E. (2013). Assessing Bully/Victim Problems in Prescholl Children: A Multimethod Approach. *Journal of Criminology*. ID301658.
49. Zloković, J. (2004). *Nasilje među vršnjacima - problem obitelji, škole i društva*. Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka.
50. Zur, O. (2010). *Teen violence, school shootings, internet addiction, bullying, violence, internet predators teen suicide: Facts, ideas, and actions*, Online Publication by Zur Institute.
51. Žižak, A. (ur.) (2009). *Izazovi grupnog rada s djecom, mladima i odraslima u riziku*. Zagreb: ERF Odabrana poglavlja 165 - 180, 181 - 198; 199 - 201
52. www.zlatokosa-djecji-vrtic.hr Preuzeto: 09.07.2018.
53. <http://www.poliklinikadjeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/> Preuzeto: 08.08.2018.
54. <http://www.roda.hr/article/read/cap-program-pervencije-zlostavljanja-djece> Preuzeto: 08.08.2018.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Katarina Kosec, izjavljujem da sam ovaj završni rad na temu Nasilje među djecom predškolske dobi, izradila samostalno uz vlastito znanje i pomoć stručne literature.

Potpis:
